

LEKCJE Z PANDEMII: szanse na radykalną i trwałą zmianę w regionie V4

V4 2030
POST-COVID RECOVERY

STRESZCZENIE

Powszechnie uznaje się, że pandemia COVID-19 miała negatywny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy w skali globalnej. Jednak inną ważną jej konsekwencją jest daleko idące zakłócenie procesów planowania i podejmowania decyzji na niższych - lokalnych i regionalnych - poziomach.

W sytuacji gdy tak wiele podmiotów i organizacji doświadcza nasilonych obaw co do przyszłości, istnieje pilna potrzeba, aby pomóc decydentom - osobom odpowiedzialnym za opracowywanie i wdrażanie strategii - zrozumieć:

- jakie kluczowe trendy, które można było zaobserwować w latach pandemii, mają szansę utrzymać się w okresie odbudowy;
- jakie zjawiska lub działania na niższym szczeblu mogą wpłynąć na trajektorię trendów w taki sposób, aby umożliwić ożywienie gospodarcze.

Celem tego tekstu jest zmotywowanie państw V4 do podjęcia wspólnych działań w odpowiedzi na pojawiające się przed nimi - również wspólne - wyzwania. Pozwoliłoby to im dostosowywać się do nowych, popandemicznych, okoliczności w ich dążeniu do zrównoważonego rozwoju.

Dokument jest podzielony na trzy części. Pierwsza z nich podsumowuje główne wyniki badań i wskazuje pozytywne i negatywne trendy, które najprawdopodobniej będą kształtować przyszłość Czech, Węgier, Polski i Słowacji. Druga część zawiera rekomendacje, które mają pomóc decydentom w zaprojektowaniu działań umożliwiających oddziaływanie na przewidywane zmiany i ich konsekwencje. W trzeciej przedstawiono metodologię procesu badawczego.

WYNIKI BADAŃ I WNIOSKI

W badaniu zidentyfikowano **14 trendów, które mogą mieć znaczący wpływ na zrównoważony rozwój w krajach V4, oraz oceniono czynniki wzmacniające i osłabiające (blokujące) te trendy.** Określono dwa trendy dla każdej kategorii tematycznej (geopolityka, gospodarka, technologia, środowisko, społeczeństwo, edukacja, zdrowie). Szerszy wpływ tych trendów został rozpatrzony w ramach trzech scenariuszy:

Scenariusz 1 - „Całkiem niezła przyszłość”, w którym realizacja większości długoterminowych planów strategicznych UE przebiegała stosunkowo dobrze,

Scenariusz 2 - „Trzeszcząca rzeczywistość”, w którym UE musi mierzyć się z kumulacją kryzysów (klimatycznych, ekonomicznych, społecznych) negatywnie wpływających na jej funkcjonowanie,

Scenariusz 3 - „Nadchodzący świt”, w którym demokracje na całym świecie współpracują na rzecz ich wspólnego dobra.

Spośród 14 trendów sześć oceniono jako najważniejsze. Badanie wskazało bowiem, że będą one miały wpływ na przyszłość regionu V4 niezależnie od rozpatrywanego scenariusza. Są to:

- Rosnąca polaryzacja społeczno-polityczna,
- Przemiany sektora energetycznego,

LEKCJE Z PANDEMII: szanse na radykalną i trwałą zmianę w regionie V4

V4 2030
POST-COVID RECOVERY

- Upowszechnianie się pracy zdalnej i hybrydowej,
- Wzrost wykorzystania sztucznej inteligencji (AI) w ochronie zdrowia.
- Narastająca częstotliwość cyberataków.
- Rosnąca liczba osób cierpiących na problemy ze zdrowiem psychicznym.

Trzy inne trendy, które wykazują porównywalną siłę wpływu na zrównoważony rozwój krajów V4, to: **rosnąca dezinformacja i nasilenie popularności teorii spiskowych, utrzymujące się różnice w poziomie edukacji między państwami V4 a bardziej innowacyjnymi gospodarkami państw członkowskich UE, spadek poziomu praworządności.**

Jednak najbardziej nieoczywiste wyniki dotyczyły blokerów. W ocenie ekspertów, którzy brali udział w badaniu, blokery negatywnych trendów - a więc te, które mogłyby powstrzymać rozwój negatywnych trendów - mają znacznie większy wpływ na zrównoważony rozwój niż blokery pozytywnych trendów. Ponadto wpływ trendów negatywnych na zrównoważony rozwój V4 został oceniony przez ekspertów jako znacznie silniejszy niż wpływ trendów pozytywnych. Te dwa fakty prowadzą do **najistotniejszego dla projektowania polityki wniosku - najbardziej efektywna strategia osiągnięcia pożądanego poziomu zrównoważonego rozwoju musi obejmować politykę zbudowaną wokół blokerów negatywnych trendów.**

REKOMENDACJE

Zidentyfikowane trendy są istotne dla zrównoważonego i zorientowanego na przyszłość kształtowania polityki. Biorąc pod uwagę, że będą one miały wpływ na państwa V4 niezależnie od rozwoju sytuacji w otoczeniu strategicznym, warto przyrzeć się im bliżej. Pozwoli to zaplanować interwencje polityczne tak, aby zmaksymalizować potencjał pozytywnych- lub zminimalizować konsekwencje negatywnych trendów:

Rosnąca polaryzacja społeczno-polityczna - polaryzacja umotywowana politycznie, ideologicznie czy ekonomicznie nasiliła się w trakcie pandemii i prawdopodobnie pozostanie ze społeczeństwami krajów V4 na dłużej. Aby ograniczyć jej pogłębianie, decydenci mogliby:

- projektować i wdrażać strategie i plany naprawcze w taki sposób, aby zapewniały kompromis między dążeniem do złagodzenia skutków obecnych kryzysów a obciążeniem kosztami za te działania przyszłych pokoleń,
- wspierać firmy, start-upy i indywidualnych przedsiębiorców, którzy opracowują i oferują produkty i usługi przyczyniające się do zwiększenia dobrobytu społeczeństwa i planety (gospodarka sensu/celu, eng. purpose economy),
- zwiększyć otwartość administracji publicznej na innowacyjne projekty społeczno-ekonomiczno-polityczne, które pomogłyby zwiększyć ochronę tej części populacji, która jest najbardziej narażona na zmiany (np. bezwarunkowy dochód podstawowy),
- inicjować programy, które wzmacniają pozycję pracowników, działaczy społecznych i grup wrażliwych w procesie kształtowania zmian gospodarczych,
- wprowadzić - adekwatne do wieku - przedmioty wzmacniające krytyczne myślenie do programów szkół podstawowych, średnich, wyższych i edukacji policealnej/dla dorosłych.

Przemiany sektora energetycznego - jeden z najważniejszych trendów w badaniu, który jest jednak szczególnie podatny na oddziaływanie blokerów. Aby je przezwyciężyć, eksperci zalecili:

- uwzględnianie wymiaru społecznego i ekologicznego w przyszłych strategiach krajowych, regionalnych i lokalnych, szczególnie przy opracowywaniu kluczowych wskaźników efektywności (KPI), w celu lepszego pomiaru transformacji energetycznej regionu V4,
- zapewnienie udziału pracowników, ich przedstawicieli, a także społeczeństwa obywatelskiego (organizacji społecznych) w dialogu i podejmowaniu długofalowych decyzji na różnych poziomach (w tym na poziomie organizacyjnym i sektorowym),

LEKCJE Z PANDEMII: szanse na radykalną i trwałą zmianę w regionie V4

V4 2030

POST-COVID RECOVERY

- umożliwienie proaktywnym obywatelom i przedsiębiorcom uczestnictwa w zielonej transformacji przez wprowadzenie wiarygodnych informacji o wpływie produktów konsumenckich na zrównoważony rozwój,
- wspieranie badań i rozwoju oraz innowacji w sektorze energetycznym,
- włączenie gospodarstw domowych i użytkowników indywidualnych w produkcję energii, poprzez zachęty podatkowe i dotacje do instalacji małych systemów fotowoltaicznych i produkcji energii wiatrowej.

Upowszechnianie się pracy zdalnej i hybrydowej - trend, który może się wzmocnić ze względu na potrzeby pracowników, którzy kładą większy nacisk na zachowanie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym. Ma pozytywne implikacje, jak np. ograniczanie emisji związanych z mobilnością i podróżami służbowymi. Aby jak najlepiej wykorzystać ten trend, decydenci mogą rozważyć:

- uregulowanie prawa do telepracy i usunięcie barier związanych z zabezpieczeniem społecznym w całej UE,
- promowanie kultury samozatrudnienia,
- promowanie zdecentralizowanego modelu planowania miejskiego,
- promowanie i przyjęcie inteligentnych technologii miejskich, takich jak Digital Twin, IoT, 5G, 6G, a także wsparcie walki z cyberzagrożeniami przez rozwój systemów bezpieczeństwa i lokalnych centrów danych.

Wzrost wykorzystania AI w ochronie zdrowia - kluczowy trend ze względu na spadek jakości usług spowodowany brakiem personelu medycznego i wzrostem kosztów leczenia. Aby wzmocnić jego pozytywne efekty, decydenci mogliby pomyśleć o:

- stymulowaniu innowacyjnej diagnostyki i leczenia przez gromadzenie zagregowanych i zanonimizowanych danych zdrowotnych,

- rozwoju wśród społeczeństw umiejętności posługiwania się sztuczną inteligencją przez kampanie uświadamiające, a także kształcenie na poziomie podstawowym, wyższym i dla dorosłych, podkreślające zarówno korzyści, jak i zagrożenia związane z dalszym rozwojem AI i jej wykorzystaniem,
- informowaniu obywateli o strategii cyfrowej UE i ramach regulacyjnych dotyczących sztucznej inteligencji zaproponowanych przez Komisję Europejską,
- wykorzystaniu środków regulacyjnych do powstrzymania potencjalnej konsolidacji Big Tech i powstawania monopoli AI.

Narastająca częstotliwość cyberataków - aby przezwyciężyć ten negatywny trend, który pogorszyłby sytuację państw V4, eksperci zalecili:

- zwiększenie liczby programów edukacyjnych oraz programów szkoleniowych dotyczących cyberbezpieczeństwa dla pracowników dziedzin nietechnicznych, takich jak obrona, polityka, ekonomia i prawo
- zaangażowanie stowarzyszeń biznesowych w organizowanie programów szkoleniowych w miejscach pracy i kampanii informacyjnych wśród MŚP,
- oferowanie nagród, organizowanie hackathonów w szkołach w celu zwiększenia umiejętności społeczeństw w zakresie bezpieczeństwa cybernetycznego,
- zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego w kształtowanie przepisów związanych z bezpieczeństwem cybernetycznym,
- zwiększenie inwestycji sektora publicznego i prywatnego w cyberbezpieczeństwo,
- zapewnienie wymiany informacji między odpowiednimi organami krajowymi i przedsiębiorstwami prywatnymi, które świadczą kluczowe usługi na poziomie krajowym (na przykład: energia, transport, bankowość, opieka zdrowotna, wodociągi itp.).

LEKCJE Z PANDEMII: szanse na radykalną i trwałą zmianę w regionie V4

V4 2030

POST-COVID RECOVERY

Rosnąca liczba osób cierpiących na problemy związane ze zdrowiem psychicznym - trend może przybrać na sile ze względu na dużą ilość czasu, jaką ludzie spędzają w sieci (z powodu np. pracy zdalnej czy kultury mediów społecznościowych). Aby przezwyciężyć jego wpływ, decydenci mogą pomyśleć o:

- wspieraniu innowacji w organizacji rynku pracy i samej pracy, które zapewniłyby wyższy poziom dobrostanu społecznego, a także wsparcie i rozwój społeczności (the Well-Being Economy),
- uruchomieniu programów edukacyjnych i uświadamiających, które pomogłyby znieść społeczne piętno, jakie wciąż otacza choroby psychiczne,
- zwiększeniu finansowania i dostępu do rozwiązań opartych na AI w zakresie szybkiej, obiektywnej i wiarygodnej diagnozy zaburzeń zdrowia psychicznego,
- wspieraniu rozwoju aplikacji opartych na AI, które pomogą firmom z branży mediów społecznościowych usuwać szkodliwe treści i chronić swoich użytkowników,
- wprowadzeniu bezwarunkowego dochodu podstawowego w celu ochrony grup wrażliwych (na przykład tych, które doświadczają wypalenia zawodowego lub długotrwałej choroby).

Ponieważ **badanie wyraźnie pokazało, że budowanie działań wokół blokerów negatywnych trendów może być korzystne dla zwiększenia efektywności polityki**, decydenci mogliby też rozważyć następujący zestaw działań i strategii:

- projektowanie polityk, ponadnarodowych projektów czy kampanii informacyjnych, które wzmocniłyby solidarność między państwami UE i pomogłyby znieść wśród społeczeństw państw V4 przekonanie, że należą do grona unijnych obywateli "drugiej klasy". Te działania powinny pomóc w ograniczeniu politycznej polaryzacji i przyjmowania konkurencyjnych - zamiast kooperatywnych - postaw na forum unijnym,
- wzmocnienie interakcji i dialogu między decydentami i obywatelami tak, aby zapewnić ich rzeczywisty udział w tworzeniu polityk, wzmocnić konsensus społeczeństw wobec tworzonego prawa i zwiększyć ich szacunek do wartości demokratycznych,

- zapewnienie funkcjonowania mediów dostarczających bezstronnych i wiarygodnych treści, które docierają do szerokiego grona odbiorców. W tych mediach powinien zostać także utrzymany pluralizm opinii,
- modernizacja strategii zarządzania, aby zapewniły one sprawiedliwe społecznie i ekonomicznie wdrożenie przepisów związanych z klimatem oraz ochronę środowiska,
- zwiększenie poziomu transferu technologii pomiędzy państwami regionu V4 a UE,
- zwiększenie wsparcia finansowego dla innowacji społecznych i technologicznych,
- zaprojektowanie i wprowadzenie rozwiązań w systemie edukacji akademickiej, które wzmocnią przedsiębiorczość, będą wspierać proces wyławiania i rozwoju talentów i postaw proaktywnych, ograniczą biurokrację i nieuczciwą konkurencję,
- inwestowanie w edukację obywatelską, rozwój organizacji pozarządowych i zwiększenie zaangażowania obywateli na lokalnym poziomie demokracji,
- przeprojektowanie systemów edukacyjnych tak, aby kładły większy nacisk na krytyczne myślenie, zwiększały świadomość społeczną i poprawiały umiejętności myślenia perspektywicznego.

Aby zwiększyć swoje szanse na zrównoważony rozwój, a także wzmocnić pozytywne efekty powyższych rekomendacji, **państwa V4 mogłyby powołać specjalną międzyresortową i interdyscyplinarną grupę roboczą poświęconą odbudowie społeczno-gospodarczej po pandemii COVID**. Ta grupa mogłaby pracować nad propozycjami rozwiązań systemowych, które pozwoliłyby z wyprzedzeniem przeciwdziałać negatywnym czynnikom spowalniającym transformację tak ważnych obszarów funkcjonowania gospodarki jak energetyka, społeczeństwo obywatelskie czy sektor zdrowia. Mogłaby również stymulować podejmowanie wielo- i interdyscyplinarnych badań w państwach V4 w zakresie wdrażania rozwiązań sztucznej inteligencji oraz cyberbezpieczeństwa - dwóch dziedzin, w których wspólne wysiłki zapewniłyby większe efekty niż osobne działania państw. Grupa mogłaby również pracować nad

LEKCJE Z PANDEMII: szanse na radykalną i trwałą zmianę w regionie V4

V4 2030

POST-COVID RECOVERY

regionalnymi politykami edukacyjnymi, które wspierałyby rozwój umiejętności wyznaczania długofalowych celów i rezyliencji wśród społeczeństw regionu V4. Mogłaby nawet rozważyć stworzenie wspólnego programu edukacyjnego w tym zakresie dla decydentów z krajów V4, aby zapewnić obecność kultury foresightu w procesie tworzenia polityki. Byłaby to **najlepsza gwarancja, że ustawodawstwo w państwach V4 nie tylko odpowie na dzisiejsze potrzeby, lecz także pomoże w osiągnięciu celów zrównoważonego rozwoju w przyszłości.**

METODOLOGIA

Niniejsze opracowanie jest wynikiem projektu badawczego „Emerging sustainable innovation pathways towards a post-Covid-19 recovery”. Był on współfinansowany przez Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki.

Celem badania była identyfikacja czynników i działań, które mogą ukierunkować transformację państw regionu V4 po pandemii COVID w stronę pożądanych i zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju wizji przyszłości, i zapobiec realizacji niepożądanych, negatywnych trajektorii rozwoju.

Proces badawczy składał się z trzech faz. W pierwszej fazie zespół badawczy projektu stworzył bazę trendów uzyskanych w wyniku szeroko zakrojonych badań źródeł wtórnych i wyodrębnił 14 kluczowych trendów kształtujących przyszłość regionu V4 wraz z 28 czynnikami, które mogą przyspieszyć lub spowolnić ich dalszy rozwój. W drugiej fazie panel zewnętrznych ekspertów ocenił 14 kluczowych trendów i czynników na nie wpływających w ramach badania Delphi. Eksperti oszacowali siłę wpływu trendów i czynników na zrównoważony rozwój regionu V4 oraz określili szacowaną perspektywę czasową ich wystąpienia. W trzeciej fazie, podczas warsztatów scenariuszowych, eksperci z regionu V4 i innych państw UE ocenili ciągłość trendów w warunkach trzech scenariuszy rozwoju UE w celu sporządzenia listy możliwych do zastosowania zaleceń dla decydentów, które mogłyby być wdrożone niezależnie od okoliczności zewnętrznych.

AUTORZY

AUTORZY GŁÓWNI

Maciej Jagaciak, 4CF The Futures Literacy Company

Norbert Kołos, 4CF The Futures Literacy Company

Dariusz Kozdra, 4CF The Futures Literacy Company

Weronika Rafał, 4CF The Futures Literacy Company

Anna Sacio-Szymańska, 4CF The Futures Literacy Company

Karol Wasilewski, 4CF The Futures Literacy Company

GŁÓWNI WSPÓŁPRACOWNICY

Judit Gáspár, Corvinus University of Budapest

Klaudia Gubová, University of Economics in Bratislava

Éva Hideg, Corvinus University of Budapest

Eva Šerá Komlossyová, Palacký University Olomouc

Lucie Macková, Palacký University Olomouc

András Márton, Corvinus University of Budapest

ŹRÓDŁA

I DODATKOWE ZASOBY

[Delphi Study Report: V4 2030 Sustainable Innovation Pathways towards post-COVID recovery. Visegrad Fund. \(2022\).](#)

[Corporate foresight potential in Visegrad V4 countries. ISBN 978-83-7789-449-1. \(2016\)](#)

